

Тетяна Ястремська (Tetiana Yastremaska) <https://orcid.org/0000-0001-9619-7730>

Національна академія наук України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, Відділ української мови,
вул. Козельницька, 4, Львів, 79026, e-mail: tetyana.yastremaska@gmail.com

МОВА МІСТА: ТЕКСТ І СЛОВНИК

JĘZYK MIASTA: TEKST I SŁOWNIK

THE LANGUAGE OF THE CITY: TEXT AND DICTIONARY

Ключові слова: мова міста, діалектний текст, діалектний словник, лексикон, говори української мови

Słowa kluczowe: mowa miasta, tekst gwarowy, słownik gwarowy, leksykon, dialekty języka ukraińskiego

Keywords: language of the city, dialect text, dialect dictionary, lexicon, dialects of the Ukrainian language

Анотація

Статтю присвячено лексикографічному опрацюванню мовлення міста Львів та містечка Болехів Івано-Франківської області, представлене у виданнях «Лексикон львівський: поважно і на жарт» (Львів, 2009–2019) та «Слова з Болехова» (Львів, 2017). Висвітлено історію створення цих словників, проаналізовано тексти, на підставі яких їх укладено. Осердям «Лексикону львівського...» стала габілітаційна праця «Арго в Україні» Олекси Горбача, яка містить значну групу вуличних назв, так званий *балак*, який викликає найбільше зацікавлення і дослідників львівського мовлення, і читачів. Джерельну базу доповнили різножанрові та різнотематичні тексти: спогади львів'ян, епістолярії, художні твори, публікації в львівських часописах, а також цитати авторок (Наталя Хобзей, Оксана Сімович, Тетяна Ястремська, Ганна Дидик-Меуш). Натомість «Слова з Болехова» Юрія Гнатишака – це єдиний «живий» текст, який репрезентує мовлення мешканців галицького містечка. Діалектні тексти опубліковано в збірникові під назвою «Болехівські бувальщини» (Львів, 2021), що є надійним джерелом для різноаспектних діалектологічних студій, адже тексти ілюструють особливості перехідних говірок української мови на всіх мовних рівнях.

Streszczenie

Artykuł poświęcony jest leksykograficznemu opisowi języka mieszkańców Lwowa i Bolechowa w obwodzie iwanofrankowskim, zawartym w publikacjach *Leksykon lwowski: na poważnie i dla żartu* (*Лексикон львівський: поважно і на жарт*) (Lwów, 2009–2019) oraz *Słowa z Bolechowa* (*Слова з Болехова*) (Lwów, 2017). Omówiono historię powstania tych słowników oraz przeanalizowano teksty, na których zostały one oparte. Podstawą *Leksykonu lwowskiego...* jest praca habilitacyjna

Gwary środowiskowe w Ukrainie (Apro в Україні) Ołeksęgo Horbacza, zawierająca liczną grupę nazw „ulicznych”, tzw. bałak, który interesuje zarówno badaczy mowy lwowskiej, jak i nieprofesjonalistów. Bazę źródłową uzupełniły teksty reprezentujące różne gatunki i różną tematykę: wspomnienia lwowian, korespondencja, utwory beletrystyczne, publikacje w czasopiśmie lwowskich oraz cytaty autorek (Natalii Chobzej, Oksany Simowycz, Tetiany Jastremskiej, Hanny Dydyk-Meusz). Natomiast *Słowa z Bolechowa* Jurija Hnatyszaka są jedynym „żywym” tekstem, który reprezentuje mowę mieszkańców tego galicyjskiego miasteczka. Teksty gwarowe zostały opublikowane w zbiorze zatytułowanym *Bolechowskie dzieje (Болехівські бувальщини)* (Lwów, 2021), który jest wiarygodnym źródłem dla różnorodnych badań dialektologicznych, ponieważ teksty te ilustrują specyfikę dialektów przejściowych języka ukraińskiego na wszystkich poziomach językowych.

Abstract

This article presents a lexicographical study of the speech of Lviv and Bolekhiv (located in the Ivano-Frankivsk region), presented in the publications *Lviv's Lexicon: Seriously and as a Joke* (Lviv, 2009–2019) and *Words from Bolekhiv* (Lviv, 2017). The study explores the history of the creation of these dictionaries and analyzes the texts on which they are based. The core of *Lviv's Lexicon* is derived from Oleksa Horbach's habilitation work *Argo in Ukraine*, which includes a significant collection of street names and the so-called 'balak,' a term of great interest to both researchers and readers of Lviv speech. The lexicon's source base is further enriched by various genres and themes, including memoirs of Lviv residents, epistolaries, works of fiction, publications in Lviv magazines, and quotes from authors such as Natalia Khobzey, Oksana Simovych, Tetiana Yastremska, and Hanna Dydyk-Meush. In contrast, Yuri Hnatyshak's *Words from Bolekhiv* is the only 'living' text that represents the speech of the inhabitants of this Galician town. The dialectal texts are published in a collection titled *Bolekhivski Buvalshchyny* (Lviv, 2021), which is a reliable source for multidisciplinary dialectological studies, as the texts illustrate the peculiarities of the transitional dialects of the Ukrainian language at all language levels.

1. ВСТУП

Образ міста формує його історія, яка накладається на культуру й мову його мешканців. Об'єктом дослідження є словники-«лексикони», які репрезентують міське мовлення, відтворюючи історію й культуру мешканців – Львова, мегаполісу, культурної столиці України, і Болехова, містечка в Івано-Франківській області. Ідеться про «Лексикон львівський: поважно і на жарт» [ЛЛ] та словник «Слова з Болехова» [СБ], кожен із яких має свою історію створення, джерельну базу та специфіку мовної репрезентації. Водночас ці лексикони поєднують спільну лексикографічну модель, яку розробили й апробували діалектологи відділу української мови Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України у лексикографічних виданнях серії «Діалектологічна скриня» [пор. Ястремська, 2008, с. 272–343; ЛЛ; ГС; СБ].

Мова міста як «система всіх різновидів „міського мовлення”, залучених до комунікації» [Підкуймуха, 2016, с. 53] неодноразово була об'єктом дослідження українських дослідників і дотепер не втрачає своєї актуальності [Сікора, 2001; 2016; 2018; 2020; Залізняк, Масенко, 2004; Масенко, 2004; 2019;

Підкуймуха, 2016; 2020 та ін.; історіографію дослідження міського мовлення детально див.: Підкуймуха, 2016, с. 53–61; Сікора, 2020, с. 25–40].

Як слушно відзначила дослідниця львівського мовлення Галина Сікора:

[...] місто як об'єкт аналізу є поліінформативним для дослідників різних дисциплін, зокрема лінгвістів. Воно формує свій мовленнєвий простір, а результатом мовленнєвої діяльності його мешканців є міське мовлення, або міське койне, – наддіалектне утворення, що займає проміжне місце між діалектом і літературною мовою. Як одна з найважливіших форм існування мови міське мовлення об'єднує різні форми її побутування: літературне мовлення, міське просторіччя, діалектне мовлення, мовлення окремих соціальних, професійних, молодіжних груп [Сікора, 2016, с. 122].

Кожне місто має свою мову, свій лексикон, який формує рік за роком, епоха за епохою, адже творять його особистості, а радше їхні ідіолекти, які диференціюються: територіально (місце народження та проживання інформантів), часово (епоха, вік), професійно (освіта, фах), соціально (статус, оточення), етично й естетично (рівень культури та виховання) та ін.

Однак, якщо мова Львова цікавила й манила дослідників, а «Лексикон львівський...» витримав 4 перевидання (перше – 2009, друге – 2012, третє – 2015, четверте – 2019 [ЛЛ]) і дотепер є затребуваним серед читачів, то Болехів – і місто, і його словник – потребує популяризації, оскільки вражає своєю історією та традиціями.

2. ЛЕКСИКОН ЛЬВОВА

Львів – місто з непересічною історією, а відтак – з особливою культурою та мовленням. *Genius loci* творить неповторну атмосферу міста, його самотність, закорінену в часі. Нашарування різних епох і культур у поєднанні зі своєрідною ментальністю мешканців міста творять Львів багатолікий: «міфологізовано австро-угорський, ностальгійно польський, радикально націоналістичний, суперечливо радянський, контрастно український, зрештою, Львів особистий» [Балинський, 2008, с. 6].

Ідея укласти словник Львова пов'язана з іменем Олекси Горбача, видатного мовознавця-славіста, автора понад 200 друкованих праць, опублікованих у восьми томах т.зв. «червоної серії», професора університету в Франкфурті, Українського вільного університету в Мюнхені, Українського Католицького університету в Римі, який належав до вузького кола українських емігрантів-патріотів. Як слушно помітив Юрій Шевельов, «заслуга Горбача не тільки

наукова, але й патріотична. Бо сполучення науковості й патріотизму цілком можливе, коли патріотизм не засліплює, коли науковець зберігає свою об'єктивність і вірність правді свого матеріалу» [Шевельов, 2006, с. 652].

2006 року в Інституті українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України опубліковано габілітаційну працю Олекси Горбача «Арго в Україні» (редколегія монографії: А.-Г. Горбач, М. Чікало, Н. Хобзей, Т. Ястремська, О. Сімович) [Горбач Олекса, 2006], у якій подано й проаналізовано один із пластів львівського мовлення – арготичні системи мовлення шахраїв та злодіїв, школярів та студентів, слова замкнених соціальних чи професійних груп, які передусім слугують засобом розпізнавання в межах системи «свій/чужий». Саме тому цей пласт лексики, який словники наводять із ремаркою «вуличне», «дуже тяжко збирати, бо треба якимось чином належати до того середовища» [Горбач Анна-Галья, 2006, с. 685]; «ці публікації часто мають таємний характер, і до них надзвичайно важко дістатися. Самі носії арго здебільша тримають свою специфічну мову в таємниці від непричетних» [Шевельов, 2006, с. 649].

О. Горбач почав записувати арготизми у львівській в'язниці «Бригідки», куди – як активіст українського студентського руху – потрапив у березні 1939 року [див. Горбач, 1998, с. 150–159]. Ці записи слугували підставою для подальших досліджень, які він продовжував вже на еміграції.

«Арго...» містить також інші тексти, важливі для історіографічної репрезентації поставленої проблеми, які не тільки доповнюють ЛЛ, а й засвідчують динаміку вживання арготизмів у мовленні львів'ян, зокрема: словник злодійської мови Антонія Курки, урядника львівської поліції [Kurka, 1896], словничок Юліана Яворського «Говорити по-львівськи: Причинок до словника львівської говірки» [Jaworski, 1901], а також твори письменників, які рясніли живою «вуличною» мовою – Івана Франка, Богдана Нижанківського, Юрія Тиса та ін. [Горбач Олекса, 2006, с. 57–58, 80–81, 92]. Ці матеріали (через їх недоступність) О. Горбач опрацював за студією Ярослава Рудницького «Львівський український міський говір (Знесіння)» («Lemberger Ukrainische Stadtmundart (Znesinnja)»), яка вийшла друком в Берліні 1943 р. [Rudnyckij, 1943]. Праця Я. Рудницького стала першою студією «не тільки про мову Львова, але взагалі першою працею про говір українського міста, хоча й дещо обмежена територією збору дослідженого матеріалу, а зокрема передмістям Львова – Знесінням» [Мовна, 2008, с. 303].

Працюючи над підготовкою до друку «Арго...», було виявлено значну частину слів, які є відомими і часто вживаними у сучасному львівському середовищі. Саме це спонукало до ідеї укласти «свій» словник, перевіrivши те, що вдалося записати О. Горбачеві, і доповнивши його словами та виразами, які добре відомі львів'янам. У передмові до ЛЛ Наталя Хобзей зазначає:

[...] захищена 1951 року в Німеччині, вона й сьогодні залишається взірцем дослідження українських таємних мов та міського койне. Серед її розділів є й такий, що присвячений львівським назвам. Проте частина лексики, яку описав тут учений, відома й у тому часовому просторі Львова, у якому мешкають авторки Лексикона. Таке порівняння міського койне й стало першим варіантом словника, однак до цієї дешикри додавали щораз більше слів. Змінювалася концепція – від мовлення арготичного, сленгового до такого, яке б репрезентувало характерні особливості лексичного багатства львів'ян-українців упродовж двадцятого століття, зростає й кількість авторок [Наталя Хобзей, Ксеня (Оксана) Сімович, Тетяна Ястремська, Ганна Дидик-Меуш. – Т.Я.]. Така праця могла стати безконечною, тому вирішено обмежитися досить-таки дивним для науковця принципом: записувати те, що знаємо ми, наші родичі й знайомі, а також цитувати те (за поодинокими виїмками), що зберігається в домашніх бібліотеках [Хобзей, 2019, с. 9].

Нескладно також було помітити, що «вуличні» назви часто перетинають межу «невуличних», «поважних», як наприклад, слова, використані в оповіданнях Богдана Нижанківського про життя львівської «вулиці»: *гальба* 'кухоль (пива)', *на гляну* 'до блиску (чистити)', *оферма* 'безпорадна людина' (у сучасному мовленні засвідчено також значення 'брудна, неохайна людина'), *файний* 'гарний', *фест* 'дуже', *стулити дзюб* 'замовкнути', *мати переставлені меблі в голові* 'про божевільного' та ін. [Горбач Олекса, 2006, с. 80].

Цю ж тенденцію помітив Юрій Винничук щодо слів, які зібрав та опублікував Антоній Курка у «Словнику злодійської мови» 1896 р. [Kurka, 1896]; пор.:

[...] чимало з цих слів встигли поширитися поза злодійський світ і увійшли в львівський балак і в твори про батярів: *гара* – горілка, *цеп* – дурень, *цибуля* – годинник на ланцюжку, *хатранка* – облава, *кірус* – п'яниця (в наш час було слово «кіряти» – випивати), *грипс* – таємний лист (це слово вживали й наші партизани), *кацараба* – кицька, *капувати* – розуміти, *цинькувати* – дивитися, *шпанувати* – стежити. [...] Деякі слова вижили і в наш час. Наприклад, «мати блят» – поширене поняття за советів як «мати блат» – означало мати когось, хто може посприяти в чомусь, або «кляво» – кльово (добре) [Винничук, 2020].

Історик-культуролог Роман Голик щодо цього слушно зазначає:

Початково «балак» асоціювався із низовою культурою львівської вулиці, однак поступово проник у середовище львівської інтелігенції, і навіть більше – уживання цих колоритних слів стало свідченням місцевого патріотизму. Як зауважував із

цього приводу Єжи Яніцький: «Родовитий львів'янин – від професора починаючи і шимоном, чи наглядачем, закінчуючи, – мав у помешканні „накаслик” і „тримутку”, в канцелярському магазині купував „радирку” за пару „шусток”, випивав „гальбу” пива, в школі ходив „на гінтер”, а їх жінки запинали собі волосся не якоюсь запинкою, а обов'язково „гранадлем”» [Голик, 2015, с. 770].

Працюючи над ЛЛ, авторки намагалися витягнути на передній план мову львівської інтелігенції («поважний» бік словника), однак його реєстр був би неповним без впізнаваного львівського «віцу», жарту, який сягає коріннями до мови батярів, т.зв. «балак», і викликає найбільше зацікавлення і серед дослідників львівського мовлення, і читачів:

[...] здебільшого вживання «балаку» знову ж таки аксіоматично пов'язують із *батярами*, що, властиво, й відповідає суті. «Батяр» як явище відомий далеко поза межами Львова, зрештою, й саме слово вважають запозиченням з угорської, однак, мабуть, тільки у Львові його опоетизовано як шляхетного романтика-злудія [Хобзей, 2019, с. 27; про міф «львівського батяра» див. Голик, 2015].

Джерельну базу ЛЛ, який репрезентує мовлення різних прошарків львів'ян ХХ–ХХІ ст., доповнили різножанрові тексти, а саме: спогади львів'ян, зокрема гімназистів, епістолярії, художні твори, які «актуалізують феномен міста як культурного та топографічного символу, як ареалу буття людини» [Лавринович, 2010, с. 310], публікації в львівських часописах («Нова хата», «Лис Микита» та ін.), а також цитати авторок [див. ЛЛ, с. 885–893].

ЛЛ досить повно репрезентує термінологічні назви, серед яких домінують кулінарні (240 одиниць), медичні (90), церковні (67) кравецькі (55), військові (71), футбольні (38) та ін., що розкриває різні аспекти життя львів'ян.

Отже, словник сформували тексти і контексти – мовні, культурні, історичні, моделюючи *de facto* систему львівської говірки і фіксуючи специфіку урбаністичного часопростору міста, яке, за словами харків'янина Юрія Шевельова, «не було реальним містом, воно було ніби поза часом і простором воно було я але це я – так вірилося, вірилося беззастережно – знаходило себе в образі міста» [Шевельов, 2001, с. 357].

Варто зазначити, що Львів розташований на теренах поширення наддністрянського говору південно-західного наріччя, натомість діалектологічна унікальність Болехова в тому, що він лежить у смузі перехідних говорів наддністрянсько-бойківського порубіжжя.

3. ЛЕКСИКОН БОЛЕХОВА

Болахів¹ Івано-Франківської області розташований в передгір'ї Українських Карпат (загальна кількість мешканців приблизно 10 тисяч) – містечко з цікавою історією, добре збереженими традиціями, колоритними мешканцями і – щонайголовніше – зі своїм словником [СБ].

Історію болахівської землі, перша письмова згадка про яку сягає 1371 року, послідовно відображає лексикон міста, фіксуючи згадки, наприклад, про солеварню («саліну»), яку було споруджено ще в XVI ст.:

Було колис солевиробництво, знаєш, як саліна була, за Австрії чи за Польщі. Напевно, що за Австрії. На кінці, як сі випарювало, сіль була ропа, ну ти знаєш принцип дії? То сі називала сіль виварочна. І то, що сі лишило, осад на низі, то називали омік, бо аби скорше ішов процес випарювання, розумієш? І то називавсі омік. То є натуральна кристалічна натрій хлор. Кристалічна натрій хлор. – Омік то місцева назва? – Так називали місцеві, омік. То ше за Австрії назвали і за Польщі, Польщі – омік [ЛБ].

Краєзнавиця та публіцистка Олена Юрійчук у репортажі про Болахів у рамках проєкту досвідних мандрів «Невдома: мандруй незвіданим Прикарпаттям. 2.0» зазначає:

[...] крім солі, тут панує промисловий рай для невеликих, але потужних підприємств: у Болахові виготовляють цвяхи та гаки, на багато десятиліть тут затримується майстерня, а згодом фабрика дубління шкіри [гарбарня. – Т.Я.], потім виникають нафтопереробний завод, сірникова фабрика, паровий млин, виготовляють олію та оцет. На початку XX століття до розмаїття підприємств додається тартак і цегельний завод [Юрійчук].

¹ Якщо щодо назви *Львів* в ономастив не виникає жодних сумнівів і протиріч: його виводять від імені галицько-волинського князя Лева (≈ 1228–1301 рр.), сина Данила Галицького [детально див.: Котович, 2021, с. 240], то щодо походження назви *Болахів* однозначності немає. Дослідники здебільшого пов'язують її «з етнонімом *волох* ‘волошин, румун’ або з розбитими Данилом Галицьким 1226 р. та розпорощеними Галичиною *болохівцями* – племенами зі Східного Поділля» [Котович, 2021, с. 53], однак дослідниця ономастики Віра Котович виводить її від антропоніма *Болех*, заперечуючи попередні теорії тим, що «ойконім фігурує в усіх відомих історичних документах як *Болахів*, а не **Болохів* чи **Волохів* [Котович, 2021, с. 53]. Натомість „волоське” походження (Волохів – Болохів – Болахів) мотивують тим, що „існувало два Болахова – Болахів Волоський на лівому березі р. Сукіль і Болахів Руський на правому березі. Походження м. Болахова якраз і відображає модель співжиття волохів-емігрантів і осідлого руського населення. Поблизу нинішнього районного центру Івано-Франківської області було розташоване село під назвою „Волоське Село”. Тепер це передмістя Болахова» [Гримич, 2001, с. 112].

Про це згадують і болехівці у своїх розповідях:

Мій тато відробив у гарбарни підисет штири рокі. Тато був з двацет п'єтого року, не-біщик. Тато знав всьо від «А» до «Я». Уже тих старих гарбарів нема, татових колегів; А кілько гарбарен було тоди в Болехові? – Тота була Фрішова. Фріш, такій жид був. Трицет шіст гарбарнів було в Болехові!; Від Сьвітого Яна йде дорога на Саліну, а пото-му йде дорога на цегольню. За Салінов цегольні є, а на Криве їдесі далі, як на Тánяву. І там є дорога, за цегольнев б́уде пів кілόμεтра, може, кілόμεтер, є дорога, поворот направо на Криве [СБ, с. 141, 592]; Та той старий, з катапульков на оці, брав пенсію американську. Потом на тартаку робив – торба на плечі і дві штахети. І так паркан дубовий зробив. То я памітаю [ЛБ]; пор. фразеологізм *як не хочеш сі вчіти, то підеш на тартáк, тай б́удеш пáкі тє́гати* 'про ліниву людину (перев. дитину)' [ЛБ] та ін.

Щодо різнорідності етнічного складу Болехова містяни зазначають:

Та, бачиш, то стількі всього б́уло, і то тоді здавалося нормально, а то вже всьо по-забувалося, зара зовсім інші люди живуть, розумієш? То дійсно така б́ула міша-нина, шо аж дивно просто. – Попробуй, німці і жиди, маскалі – то всьо на купу. – І полякі. – І полякі, та. – І полякі за рускех заміж виходіли [ЛБ].

У текстово-лексикографічній репрезентації Болехова важко визначити, що було першим – текст чи словник. Першим світ побачив словник «Слова з Бо-лехова» у 2017 році [СБ], робота над яким тривала кілька років, а 2021 року опубліковано збірку діалектних текстів «Болехівські бувальщини» [ББ].

Автор, ініціатор та ідейний натхненник цього словника Юрій Гнатишак, лікар-стоматолог за фахом, зазначає:

[...] ідея написати Словник рідного міста з'явилася не відразу. Усе розпочалося із занотування поодиноких слів та фразеологізмів на невеликому аркуші паперу. Згодом, у розмові з одним із ровесників нашої Незалежності, мешканцем Боле-хова, з'ясувалося, що він не розуміє значень деяких слів, якими послуговується місцевий люд. Це і стало поштовхом до усвідомлення того, що зі зміною поколінь ми не тільки маємо здобутки до поступу, але і щось втрачаємо. Із цього моменту розпочалася праця над створенням Словника [Гнатишак, 2017, с. 7].

На відміну від багатьох авторів-аматорів, які самотужки укладають слов-ники, Юрій Гнатишак звернувся до діалектологів-лексикографів відділу укра-їнської мови Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України (Н. Хобзей, О. Сімович, Т. Ястремська) із пропозицією спільними зусиллями укласти болехівський лексикон.

У результаті співпраці словник доповнили слова з різних тематичних груп, зважаючи на важливість виявити та зафіксувати маловживану чи фахову лексику. Ю. Гнатишак доопитував інформантів, записував нові тексти, щоб конкретизувати, віднайти деталі, більш ґрунтовно пояснити те чи інше явище і знайти відповіді, які різною мірою заповнювали різні «тематичні» лакуни.

Відповідно до традиції словників серії «Діалектологічна скриня», словникової статті супроводжували розлогі ілюстрації, мінітексти, які подано окремим блоком після графічного значка «бульбашка мовлення» (англ. Speech Balloon). Назагал використано низку спеціальних позначень для народних прикмет чи забобонів, фразеологізмів, паремій, прокльонів та лайливих слів [СБ, с. 11].

Досить повно в словнику представлено лексику, що репрезентує сфери діяльності (назви кулінарні, медичні, будівельні, деревообробні, кушнірські, слюсарські, столярські, кравецькі, технічні та ін.) та час дозвілля (назви рибальські, картярські, спортивні, футбольні), а також відтворює обрядово-культурний аспект життя болехівців (назви обрядові, церковні).

Ще одна особливість лексикону «Слова з Болехова» – тексти, які слугують мовними ілюстраціями, транслітеровано, а не транскрибовано, щоб удоступнити видання для якнайширшого кола читачів, адже ці тексти покликані передати колорит та особливості мовлення галицького містечка, зафіксувати для історії цікаві, а часом курйозні моменти із життя його мешканців.

На відміну до ЛЛ, яких сформували різножанрові та різнотематичні тексти, СБ – це єдиний «живий» текст, репрезентація живого мовлення мешканців галицького містечка.

«Болехівські бувальщини» – це передісторія і водночас продовження лексикону «Слова з Болехова»: деякі з текстів слугують мовними ілюстраціями до цього словника, а інші – доповнять «Лексикон болехівський...». У текстах представлено *oral history* у різних її виявах – історія країни у візії простої людини, яку формують мініісторії українців, їхні проблеми й успіхи, радощі, сподівання та переживання, сміх і сльози.

Мовлення болехівців увібрало все пережите, фіксуючи, з одного боку, чимало запозичень (полонізми, росіянізми), а з іншого – зберігаючи давні українські слова. Як слушно зазначила Наталя Хобзей у передмові до СБ, «через локалізацію військових частин та низки виробництв (професійна лексика яких була російською) у другій половині ХХ століття тут активно насаджувалася „советизація” і мови, і культури» [Хобзей, 2017, с. 8–9], що підтверджують записані тексти: книжка розгортає перед читачем трагічні сторінки української історії, розкриває деталі історичної правди протилюдських вчинків (спогади про розстріл євреїв, про УПА, німецьку, радянську окупації в 40-х рр. ХХ ст. і про російську окупацію Криму 2014 р.), а також відтворює фрагменти рутинного життя звичайних людей.

Діалектні тексти збірника (здебільшого монологічні або діалогічні) структуровано тематично, а розмаїття тем репрезентує тематичний покажчик – «Історія», «Звичаєво-правова культура», «Традиційна культура» та «Духовна культура» [ББ, с. 617–618].

Унікальність болехівських обрядових традицій підтверджує текст про великодні забави:

Ади, такого в цілі Україні нема, аби в писанке сі бити, під цвинтаром. То понині заведено, понині. Перед цвинтаром, відти, з приходу, від асвальту. Перед цвинтаром, то там страшне, як на Поливаний понеділок! Там хлопців, курва, і то так: кажний яйце в писк, до зуба, котре моцнішше. Дупка, писк, цала. Цала – то є ціле яйце, а писк – то є дзюбок у яйце, а дупка – то ззаду яйце. Цала – то ціле яйце. Питают: «Цала, писк, дупка?» Бо має яйці тай сі питає, йкем боком бити. Тай віграв – тай в кішеню. О, маєш, то є шпіц яйце – то є писк, а зад – то є дупка. А як ціле яйце – то цала. Там, певне, хлопів зі сто, чуєш, зі сто хлопів і всі б'ютьсі в яйці там перед цвинтаром. І той каже: «Цала, писк – що маєш? Дупка, писк, цала – що маєш?» Ну тай каже: „Дупка”. Всьо, той має дупку. Дупка до дупці, ага, я віграв – в кішеню яйце, як цалим я збив іго, писком. Иго яйце забираю в кішеню, а як не – то він забирає. Так яйці іден в другого віграют...» [ББ, с. 60].

Незважаючи на етичні уподобання та вимоги, а також переступаючи через власні моральні настанови та приписи, упорядники дотрималися повного збереження автентичного звучання текстів, зокрема залишили в тестах лайливі слова, які, хоч і суперечать людській етиці, однак додають повноти відображення діалектного мовлення.

«Болехівські бувальщини» – надійне джерело для різноаспектних діалектологічних студій, адже ілюструють особливості перехідних – наддністрянсько-бойківських – говірок української мови на всіх мовних рівнях: окрім фіксації специфічних фонетичних, морфологічних та синтаксичних особливостей, тексти рясніють колоритною лексикою та багатою фразеологією.

Світ у баченні, розумінні простої людини (носія діалекту), змодельований «на хлопський розум», репрезентує діалектну картину світу, яку також називають «наївною», адже вона, апелюючи до колективного досвіду та знань, передає інформацію про те, як упорядкований світ (de-facto це наївна фізика та астрономія, медицина, богослов'я, військова справи, тваринництво та землеробство, кулінарія та ін.). «Бувальщини» можна назвати «наївною» енциклопедією Болехова, у якій кожен зацікавлений знайде відповідь на те, що його турбує. Енциклопедичність видання підкріплюють фотокартки (із родинного архіву Юрія Гнатишака або його авторства), які відтворюють не тільки фрагменти болехівської історії, візуалізують образи болехівців, а й унаочнюють

чимало реалій (важливих чи менш важливих), але таких необхідних для повноти картини життя галичан.

Історія Болехова не завершилася у «Словах із Болехова», вона продовжується у словнику із робочою назвою «Лексикон болехівський: останнє і стародавнє» [ЛБ], який ми готуємо до друку (рукопис наразі охоплює 1400 сторінок). Беручи до уваги специфіку подачі діалектних форм, формулювання дефініцій і набутий лексикографічний досвід удосконалено його концепцію, мікро- та макроструктури словника.

Нове видання словника продовжує історію аж до сьогодні, описує стан очікування і жахиття сучасної російсько-української війни у візії мешканців галицького містечка:

Паскудно всьо виглідає. Дуже так. Все на порозі тогово [війни. – Т.Я.]. Я не думаю, шо маскалі під'ут, але всяке буває. Вни хочут, без України вни себе не уявляют. – Тут просто мова за історію йде. Тут є історія, а маскаль без того, ну шо він? – Каже: «Кеїв має понад тисічу <років>, а ті мают лишен пітсот і болото». – Та вни собі приписуют Кеївску Русь [ЛБ].

Доповнили текст топоніми та мікротопоніми, які ексцерповано з архівних матеріалів, зокрема використано дані Йосифінської та Францисканської метрик – поземельних кадастрів Галичини, укладених, відповідно, у 1785–1788 рр. і в 1819–1820 рр. Комплекс документів, які містить Йосифінська метрика, «є найбільш інформативним і вичерпним джерелом з історії населених пунктів усієї Галичини (як її східної, так і західної частин) кінця XVIII ст. Наслідком укладання австрійською владою поземельного кадастру населених пунктів став широкий масив документів, які, всупереч часто односторонньому трактуванню метрики лише як „переліку власників нерухомого майна” у галицьких містах і селах, відзначаються неабияким типовим різноманіттям та багатством інформації» [ЙМ]. Францисканський кадастр відображає зміни в землекористуванні, що сталися після укладення першої – Йосифінської метрики [Стеблій, 2013].

До прикладу, топонім *Ліса гора* (фрагмент словникової статті **гора**):

Ліса горá гора у південно-західній частині на *Довжці*: Ліса Гора (1820); Сіножаті на Занодзе, на Хемець, у Вольчинім потоці, за Лисою Горою, в Розтоці (1820); Бо я колис з хлопцема, то я їхав туда на нартах, на лижах, у ліс, на Лису гору туда, і по ті ленії ми сі спускали (ЗА); – А Ліса гора? – А Ліса гора є. – То котра, як на Ласке? – Не. Ліса, то як є Рогáчка. – Ага, то в тому керунку. – Ая, і справа тото є Ліса гора, догори. Я там у ліс іду по дрива, туда на Лісу, о, на Пóгарі [ЛБ].

Використано також відомості, які документує фотокопія кадастрового плану Болехова австрійської доби та прилеглих до нього економічних районів: «на плані позначено та пронумеровано 89 районів, більшість із яких позначено літерами. Спершу мапу було створено німецькою мовою, але згодом з'явилися численні рукописні позначки польською та російською мовами. Мапу виконано у великому масштабі, на ній показано багато окремих будівель у вигляді невеликих прямокутників, а також великі церкви і кладовища [переклала з англійської мови Т. Ястремська]» [BEDM].

4. ВИСНОВКИ

У час російсько-української війни актуальність дослідження «свого» – зібраних по крупицях історій, «бувальщин», унікальних традицій, особливостей мовлення – як ніколи на часі. «Російські окупанти можуть перетворити на руїни наші церкви, школи, помешкання, залізниці, дороги, вже забрали життя багатьох українців, але вони безсилі перед українською історичною пам'яттю, мовою, народними традиціями і звичаями. [...] Бо й чужа історія, релігія, мова, культура, освіта, традиції і звичаї тощо – в ряду з іншими вагомими чинниками і обставинами, без жодного сумніву, також були тими тихими стежечками, по яких горе війни прийшло в Україну» [Лазоришин].

Лексикон, словник мови, чи радше говірки міста, яка абсорбувала історію, культуру, мови його мешканців у різний час існування міста, завдання якого дуже просте і складне водночас – відтворити не тільки мову містян, а й скласти пазли історії міста та його мешканців.

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

Джерела

- BEDM – *Bolekhov (Bolekhiv) Region Economic District Map*, 1888, <https://www.rtrfoundation.org/tile/1031/> (dostęp: 30.05.2024).
- ББ – Гнатишак Юрій, 2021, *Болахівські бувальщини. Діалектні тексти*, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Львів. / Hnatiyshak Yurii, 2021, *Bolekhivski buvalshchyny. Dialektni teksty*, Instytut ukrainoznavstva ім. І. Крип'якевича NAN Ukrainy, Lviv.
- ГС – Хобзей Наталя, ЯСТРЕМСЬКА Тетяна, Сімович Оксана, Дидик-Меуш Ганна, 2013, *Гуцульські світи. Лексикон*, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Львів. / KNOVZEI Natalia, YASTREMSKA

- Tetiana, SIMOVYCH Oksana, DYDYK-MEUSH Hanna, 2013, *Hutsulski svity. Leksykon*, Instytut ukrainoznavstva im. I. Kryp'яkevycha NAN Ukrainy, Lviv.
- ЙМ – Йосифінська метрика – основне джерело до історії міст і сіл Галичини та їхніх мешканців наприкінці XVIII ст., <https://galarchives.com/2021/02/24/йосифінська-метрика-основне-джерело/> (доступ: 30.05.2024). / *Metryka józefińska jak źródło do dziejów miejscowości galicyjskich w końcu XVIII wieku*, <https://galarchives.com/2023/01/24/metryka-jozefinska-jak-zrodlo-do-dziejow-miejscowosci-galicyjskich-w-koncu-xviii-wieku/> (dostęp: 30.05.2024).
- ЛБ – ГНАТИШАК Юрій, СІМОВИЧ Оксана, ЯСТРЕМСЬКА Тетяна, *Лексикон болевівський: останнє і стародавнє*, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Львів [рукопис]. / Hnatyshak Yurii, SIMOVYCH Oksana, YASTREMSKA Tetiana, *Leksykon bolekhivskyy: ostannie i starodavnie*, Instytut ukrainoznavstva im. I. Kryp'яkevycha NAN Ukrainy, Lviv [rukopys].
- ЛЛ – ХОБЗЕЙ Наталя, СІМОВИЧ Ксеня, ЯСТРЕМСЬКА Тетяна, ДИДИК-МЕУШ Ганна, 2019, *Лексикон львівський: поважно і на жарт*, вид. 4, змін. і допов., Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Львів. / KHOVZEI Natalia, SIMOVYCH Ksenia, YASTREMSKA Tetiana, DYDYK-MEUSH Hanna, 2019, *Leksykon lvivskyy: povazhno i na zhart*, vyd. 4, zmin. i dopov., Instytut ukrainoznavstva im. I. Kryp'яkevycha NAN Ukrainy, Lviv.
- СБ – ГНАТИШАК Юрій, ХОБЗЕЙ Наталя, СІМОВИЧ Оксана, ЯСТРЕМСЬКА Тетяна, 2017, *Слова з Болехова*, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Львів. / Hnatyshak Yurii, KHOVZEI Natalia, SIMOVYCH Ksenia, YASTREMSKA Tetiana, 2017, *Slova z Bolekhova*, Instytut ukrainoznavstva im. I. Kryp'яkevycha NAN Ukrainy, Lviv.

БІБЛІОГРАФІЯ

- БАЛИНСЬКИЙ Ігор, 2008, *Вступне слово*, в: Д. Клочко, ред., *Leopolis multiplex*, Грані-Т, Київ, с. 6–7. / BALYNSKYI Ihor, 2008, *Vstupne slovo*, v: D. Klochko, red., *Leopolis multiplex*, Hrani-T, Kyiv, s. 6–7.
- Винничук Юрій, 2020, *Кумати по-львівськи*, «zbruč», <https://zbruc.eu/node/97444> (доступ: 30.05.2024). / VYNNYCHUK Yurii, 2020, *Kumaty po-lvivsky*, «Zbruč», <https://zbruc.eu/node/97444> (dostup: 30.05.2024).
- ГНАТИШАК Юрій, 2017, [Вступне слово], в: Ю. Гнатишак, Н. Хобзей, О. Сімович, Т. Ястремська, *Слова з Болехова*, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Львів, с. 7. / Hnatyshak Yurii, 2017, [Vstupne slovo], v: Y. Hnatyshak, N. Khobzei, O. Simovych, T. Yastremska, *Slova z Bolekhova*, Instytut ukrainoznavstva im. I. Kryp'яkevycha NAN Ukrainy, Lviv, s. 7.

- Голик Роман, 2015, *Між різними етнічними світами?: міський фольклор Львова, арго та міф батяра у 20–30-х рр. ХХ ст.*, «Народознавчі зошити», т. 4(124), с. 767–776. / HOLYK Roman, 2015, *Mizh riznymy etnichnymy svitamy?: miskyi folklor Lvova, arho ta mif batiara u 20–30-kh rr. XX st.*, «Narodoznavchi zoshyty», t. 4(124), s. 767–776.
- ГОРБАЧ Анна-Галя, 2006, *Зі спогадів Анни-Галі Горбач*, в: О. Горбач, *Арго в Україні*, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Львів, с. 684–686. / HORBACH Anna-Halia, 2006, *Zi spohadiv Anny-Hali Horbach*, v: O. Horbach, *Argo v Ukraini*, Instytut ukrainoznavstva im. I. Kryp'iakevycha NAN Ukrainy, Lviv, s. 684–686.
- ГОРБАЧ Олекса, 1998, *Шлях зі Сходу на Захід. Спогади*, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Львів. / HORBACH Oleksa, 1998, *Shliakh zi Skhodu na Zakhid. Spohady*, Instytut ukrainoznavstva im. I. Kryp'iakevycha NAN Ukrainy, Lviv.
- ГОРБАЧ Олекса, 2006, *Арго в Україні*, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Львів. / HORBACH Oleksa, 2006, *Argo v Ukraini*, Instytut ukrainoznavstva im. I. Kryp'iakevycha NAN Ukrainy, Lviv.
- ГРИМИЧ Марина, 2001, *Сучасний погляд на проблему волоського права*, «Етнічна історія народів Європи», т. 11, с. 110–116. / HRYMYCH Maryna, 2001, *Suchasnyi pohliad na problemu voloskoho prava*, «Etnichna istoriia narodiv Yevropy», t. 11, s. 110–116.
- ЗАЛІЗНЯК Ганна, МАСЕНКО Лариса, 2004, *Мовна ситуація Києва: день сьогоднішній та прийдеший*, Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», Київ. / ZALIZNIAK Hanna, MASENKO Larysa, 2004, *Movna sytuatsiia Kyieva: den sohodnishnii ta pryideshnii*, Vydavnychiy dim «Kyievo-Mohylianska akademiia», Kyiv.
- КОТОВИЧ Віра, 2021, *Назви міст України: лінгвокультурологічний словник*, Посвіт, Дрогобич. / KOTOVYCH Vira, 2021, *Nazvy mist Ukrainy: lnhvokulturolohichniy slovnyk*, Posvit, Drohobych.
- ЛАВРИНОВИЧ Лілія, 2010, *Урбаністичний час в українській прозі межі тисячоліть: минуле vs сучасність*, «Актуальні проблеми слов'янської філології», вип. 23(1), с. 310–320. / LAVRYNOVYCH Liliia, 2010, *Urbanistychnyi chas v ukrainskii prozi mezhi tysiacholit: mynule vs suchasnist*, «Aktualni problemy slovianskoi filolohii», vyp. 23(1), s. 310–320.
- ЛАЗОРИШИН Ігор, *В цілі України нема такого, як у «Болехівських бувальщинах»...*, <https://galychyna.if.ua/analytic/v-tsili-ukrayini-nema-takogo-yak-u-bolehivskih-buvalshhinah-pro-velikodni-zabavi-yaki-vidav-stomatolog-za-fahom-ta-dialekto-log-za-poklikannyam-yuriy-gnatishak/> (доступ: 30.05.2024). / LAZORYSHYN Ihor, *V tsili Ukraini nema takoho, yak u «Bolehivskykh buvalshchynakh»...*, <https://galychyna.if.ua/analytic/v-tsili-ukrayini-nema-takogo-yak-u-bolehivskih-buvals>

- hhinah-pro-velikodni-zabavi-yaki-vidav-stomatolog-za-fahom-ta-dialektolog-za-poklikannyam-yuriy-gnatishak/ (доступ: 30.05.2024).
- МАСЕНКО Лариса, 2004, *Мова і суспільство: Постколоніальний вимір*, Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», Київ. / МАСЕНКО Larysa, 2004, *Mova i suspilstvo: Postkolonialnyi vymir*, Vydavnychiy dim «Kyievo-Mohylianska akademiia», Kyiv.
- МАСЕНКО Лариса, 2019, *Суржик: між мовою і язиком*, Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», Київ. / МАСЕНКО Larysa, 2019, *Surzhyk: mizh tovoiu i yazykom*, Vydavnychiy dim «Kyievo-Mohylianska akademiia», Kyiv.
- МОВНА Маріанна, 2008, *Книга Олекси Горбача «Арго в Україні» як джерело вивчення львівської говірки першої третини ХХ ст.*, «Вісник Львівського університету», т. 3, с. 302–307. / МОВНА Marianna, 2008, *Knyha Oleksy Horbacha «Argo v Ukraini» yak dzherelo vuvchennia lvivskoi hovirky pershoi tretyny XX st.*, «Visnyk Lvivskoho universytetu», t. 3, s. 302–307.
- Підкуймуха Людмила, 2016, *Лексичний склад західноукраїнського варіанта літературної мови (на матеріалі художніх текстів львівських письменників першої пол. ХХ ст.)*, дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук, Національний університет «Києво-Могилянська академія», Київ, https://shron1.chtyvo.org.ua/Pidkuimukha_Liudmyla/Leksychnyi_sklad_zakhidnoukrainskoho_varianta_literaturnoi_movy_na_materiali_khudozhnikh_tekstiv_lvi.pdf (доступ: 30.05.2024). / ПІДКУЙМУХА Liudmyla, 2016, *Leksychnyi sklad zakhidnoukrainskoho varianta literaturnoi movy (na materialii khudozhnikh tekstiv lvivskykh pysmennykiv pershoi pol. XX st.)*, dysertatsiia na zdobuttia naukovoho stupenia kandydata nauk, Natsionalnyi universytet «Kyievo-Mohylianska akademiia», Kyiv, https://shron1.chtyvo.org.ua/Pidkuimukha_Liudmyla/Leksychnyi_sklad_zakhidnoukrainskoho_varianta_literaturnoi_movy_na_materiali_khudozhnikh_tekstiv_lvi.pdf (dostup: 30.05.2024).
- Підкуймуха Людмила, 2020, *Мова Львова. або коли й батяри говорили*, ТОВ Видавництво «Кліо», Київ. / ПІДКУЙМУХА Liudmyla, 2020, *Mova Lvova. abo koly u batiary hovoryly*, TOV Vydavnytstvo «Klio», Kyiv.
- СІКОРА Галина, 2001, *Львівське мовлення як об'єкт лінгвоукраїністики*, «Волинь–Житомирщина: Історико-філологічний збірник з регіональних проблем», вип. 7, с. 162–170. / СІКОРА Halyna, 2001, *Lvivske movlennia yak obiekt lnhvoukrainistyky*, «Volyn–Zhytomyrshchyna: Istoryko-filolohichniy zbirnyk z rehionalnykh problem», vup. 7, s. 162–170.
- СІКОРА Галина, 2016, *Текст міста як лінгвістичний феномен*, «Українська мова», вип. 4, с. 122–135. / СІКОРА Halyna, 2016, *Tekst mista yak lnhvistychnyi fenomen*, «Ukrainska mova», vup. 4, s. 122–135.
- СІКОРА Галина, 2018, *Львів у калейдоскопі лексикографії*, «Діалектологічні студії: Слово – словник – корпус», т. 11, с. 63–82. / СІКОРА Halyna, 2018, *Lviv*

- u kaleidoskopi leksykohtafii*, «Dialektolohichni studii: Slovo – slovnyk – korpus», t. 11, s. 63–82.
- СІКОРА Галина, 2020, *Фонетика сучасного львівського мовлення*, дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук, Інститут української мови НАН України, Київ, https://document.kdu.edu.ua/info_zab/035_452.pdf (доступ: 30.05.2024). / СІКОРА Halyna, 2020, *Fonetyka suchasnoho lvivskoho movlennia*, dysertatsiia na zdobuttia naukovooho stupenia kandydata nauk, Instytut ukrainskoi movy NAN Ukrainy, Kyiv, https://document.kdu.edu.ua/info_zab/035_452.pdf (dostup: 30.05.2024)
- СТЕВЛІЙ Феодосій, 2013, *Францисканська метрика*, в: В. Смолій, ред., *Енциклопедія історії України*, т. 10 (Т–Я), Наукова думка, Київ, с. 327. / STEVLIY Feodosii, 2013, *Frantsyskanska metryka*, v: V. Smolii, red., *Entsyklopediia istorii Ukrainy*, t. 10 (T–Ya), Naukova dumka, Kyiv, s. 327.
- ХОБЗЕЙ Наталя, 2017, *Дві сторінки про «Слова з Болехова»*, в: Ю. Гнатишак, Н. Хобзей, О. Сімович, Т. Ястремська, *Слова з Болехова*, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Львів, с. 8–9. / KHOBZEI Natalia, 2017, *Dvi storinky pro «Slova z Bolekhova»*, v: Y. Hnatyshak, N. Khobzei, O. Simovych, T. Yastremska, *Slova z Bolekhova*, Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha NAN Ukrainy, Lviv, s. 8–9.
- ХОБЗЕЙ Наталя, 2019, *Слова і місто, або місто в словах*, в: Н. Хобзей, К. Сімович, Т. Ястремська, Г. Дидик-Меуш, *Лексикон львівський: поважно і на жарт*, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Львів, с. 9–45. / KHOBZEI Natalia, 2019, *Slova i misto, abo misto v slovakh*, v: N. Khobzei, K. Simovych, T. Yastremska, H. Dydyk-Meush, *Leksykon lvivskyi: povazhno i na zhart*, Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha NAN Ukrainy, Lviv, s. 9–45.
- ШЕВЕЛЬОВ Юрій, 2001, *Я – мене – мені (і довкруги): спогади*, т. 1: *В Україні*, Вид-во часопису «Березиль», Вид-во М.П. Коць, Харків–Нью-Йорк. / SHEVELOV Yurii, 2001, *Ya – mene – meni (i dovkruchy): spohady*, t. 1: *V Ukraini*, Vyd-vo chasopysu «Berezil», Vyd-vo M.P. Kots, Kharkiv–Niu-York.
- ШЕВЕЛЬОВ Юрій, 2006, *Олекса Горбач: у шістдесят п'ятий рік народження*, в: О. Горбач, *Argo в Україні*, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Львів, с. 643–652. / SHEVELOV Yurii, 2006, *Oleksa Horbach: u shistdesiat piatyi rik narodzhennia*, v: O. Horbach, *Argo v Ukraini*, Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha NAN Ukrainy, Lviv, s. 643–652.
- ЮРІЙЧУК Олена, *Болехів: малі міста – багаті враження*, <https://iftourism.com/blog/bolehiv-mali-mista-bagati-vrazhennya> (доступ: 30.05.2024). / YURICHUK Olena, *Bolekhiv: mali mista – bahati vrazhennia*, <https://iftourism.com/blog/bolehiv-mali-mista-bagati-vrazhennya> (dostup: 30.05.2024).

ЯСТРЕМСЬКА Тетяна, 2008, *Традиційне гуцульське пастухування*, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Львів. / YASTREMSKA Tetiana, 2008, *Tradytsiine hutsulske pastukhuvannia*, Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha NAN Ukrainy, Lviv.

JAWORSKIJ Juljan, 1901, *Kumać po lemersku. Przyczynek do słownika lwowskiej gwary złodziejskiej*, „Lud”, t. VII, s. 276–281.

KURKA Antoni, 1896, *Słownik mowy złodziejskiej*, Słowo Polskie, Lwów.

RUDNYĆKYJ Jaroslau, 1943, *Lemberger ukrainische Stadtmundart (Znesinnja)*, Arbeiten aus dem Institut für Lautforschung an der Universität Berlin, Leipzig.

